

---

# ІГРОВЕ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ГАРАНТІЯ ШКОЛЯРАМ ПРАВА НА ГРУ

---

*Микола Сайчук*

---

**Резюме.** Представлены данные анкетирования, свидетельствующие о том, что большинство учащихся хотят, чтобы уроки физической культуры были игровыми, чтобы была возможность пользоваться правом на игру и иметь свободу в выборе игры (особенно девушки). Подчеркивается, что педагог физической культуры для того, чтобы ученики воспринимали предмет не как принуждение, а как праздник, должен быть лучшим игроком, а не только незаинтересованным постановщиком. Педагоги физкультурно-спортивной отрасли должны не вознаграждать учеников игрой, делая им такую милость, а учитывать и знать, что игра инстинктивная, поэтому ребенка нужно обеспечивать игрой в рамках права на игру. Аргументируется необходимость игровой перезагрузки физической культуры.  
**Ключевые слова:** физическая культура, ученики, молодежь, право на игру, «воля к игре», игровая перезагрузка.

**Summary.** Are submitted data, testifying that the vast majority of pupils for that lessons of physical culture were game that there was an opportunity to have the right to game and to have freedom in a choice of games (especially it is wanted by girls). It is emphasized that the teacher of physical culture in order that pupils perceived a subject not as coercion, and a holiday, has to be the best player, and not just the uninterested director. As a whole it is reduced to that teachers of sports and sports branch game have not to reward pupils to do them such favor, and have to consider and know that game instinctive, and the child has to be provided with game within the right to game. Thus, need of game reset of physical culture is reasoned.

**Key words:** physical culture, pupils, youth, the right to game, «will to game», game reset.

**Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Дамоклів меч у вигляді віртуальної реальності, що нависає над людською тілесністю, особливо загрожує підростаючому поколінню, народженому в епоху інформаційних нанотехнологій, і змушує науковців закликати до консолідації зусиль усіх небайдужих з метою не допустити штучного «розмноження» так званих дітей індиго. І не випадково вихід зі скрутного становища починають вбачати в рухливій живодайній грі, що відбувається на природі, а не в замкненому матрично-віртуальному просторі. Щоб такі шалені ритми життя остаточно не вихолодили бажання дітей до тіловиховання, у світі із середини ХХ ст. з цим намагаються боротися за допомогою пропаганди та законодавчих домовленостей щодо забезпечення на міжнародному рівні дитячого права на гру.

Фізкультурно-спортивна галузь, переключивши дітей на ігрову організацію занять, зможе довести свою суспільну цінність і повернути їх до занять фізичними вправами. Сучасний урок фізичної культури насичений всілякими практичними цілями настільки, що стає не мистецтвом, а ремеслом, в якому часто не те, що ігровому методу, а й самій грі немає місця. І це при тому, що фізична культура, як ніяка інша галузь, найповноцініше може гарантувати дітям їхнє право на гру.

У світі (особливо у високорозвинених країнах) проблема дитячого права на гру обговорюється

досить жваво, а рішення щодо цього приймаються найвищими законодавчими органами, тоді як в Україні про це майже нічого не відомо. І це при тому, що Україна зобов'язалася захищати дитячі права і право на гру зокрема.

Українською державою за час незалежності було ухвалено ряд законодавчих актів, що стосуються захисту прав дитини: Національна програма «Діти України» (1995); Закон України «Про охорону дитинства» (2001); Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005, із внесеннями змінами до статті 8 даного Закону України від 15.05.2012); Сімейний кодекс України (2006); Наказ Президента України «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» (№ 411/2008); Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (№ 29, ст. 395, 2009) тощо.

Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. було прийнято Конвенцію про права дитини – фундаментальний міжнародний документ із регулювання прав дітей, що має обов'язковий характер для кожної із 193 держав, які його ратифікували. Однією з перших країн була Україна. Конвенція, яку називають світовою конституцією прав дитини, встановила стандарти захисту дітей

від зневаги та образ, обов'язковості дотримання чотирьох керівних принципів при реалізації заходів щодо забезпечення прав дитини: відсутність дискримінації, найвищого інтересу дитини, її права на життя та розвиток, а також права дитини бути почутою. Водночас із проголошенням універсальності прав дитини Конвенція враховує і такий дуже важливий фактор, як відмінність культурних, політичних та економічних особливостей країн [4, 226].

Чому ж тоді замовчується таке «екзотичне» право дитини, як право на гру? І чи взагалі воно на часі в теперішніх українських реаліях? Наведено дані соціологічного опитування людей стосовно першочерговості вирішення так званих проблем дітей на Україні. Зокрема, більше половини українців (52,8 %) вважають, що сьогодні держава повинна вирішувати проблему передусім безпритульних та бездоглядних дітей; тоді вже проблеми алкоголізму і наркоманії серед дітей і підлітків (46,9 %); проблеми дитячого дозвілля (46,5 %); дитяча і підліткова злочинність (45,8 %). На думку 38,1 % опитаних, держава насамперед повинна вирішувати проблему низького рівня життя українських сімей, із дітьми, а на думку 35,7 % – проблему виховання дітей у дошкільних і шкільних установах. Близько чверті опитаних (26,7 %) назвали такою проблемою насильство у сім'ях до дітей, а 22,8 % – усиновлення українських дітей іноземними громадянами. Кожен шостий українець (15,8 %) вважає, що нагальною проблемою, яку має вирішувати держава, усиновлення дітей українськими й іноземними громадянами, а кожен десятий, – що на державному рівні сьогодні повинні вирішувати проблеми поганих життєвих умов дітей-сиріт у спеціалізованих дитячих установах (11,6 %) та егоїстичності нинішнього суспільства, небажання мати і виховувати дітей (9,7 %); інші проблеми, пов'язані з дитинством (7,4 %) і важко відповісти на дане запитання (2,2 %) [3].

Погодьтеся, що вимагати забезпечення права дитини на гру в такій ситуації виглядає, м'яко кажучи, кумедно, адже сама постановка проблеми спантеличує. Здавалося, що це питання не на часі й до нього варто повертатися лише при вирішенні більш нагальних, окреслених вище проблем, адже їх відтермінування становить загрозу для життя дітей. Забезпечити дитину правом на гру мають фахівці фізкультурно-спортивної галузі! І в першу чергу на уроках фізичної культури! Саме в такій ситуації, гра, як ніколи, доречна.

Без цинізму сказано: «На території окупованих славянських стран существовал запрет на занятия спортом, нарушение которого строго каралось. В то же время спортивные игры были одной из немногих форм общественной жизни, формально разрешенных в лагерях. На определенных условиях соревнования проводились в концлагер-

ях, что приобретало иронично-трагический характер. Власти Освенцима устраивали показательные игры в пропагандистских целях во время посещения лагеря представителями Красного Креста, чтобы убедить последних в «нормальности» лагерной жизни» [1, 424]. Навіть за складних обставин гра залишала шанс і надавала віру в життя. В Україні дедалі частіше трапляються випадки дитячого суїциду, що, можливо, пов'язано з недотриманням цього самого права на гру, ігноруванням і вихолощенням його. Дитина завжди балансує між реальним та ігровим, позбавлення ж люфту і фіксація безігрового ґрунту змушують сприймати по-серйозному те, що ще сприймати зарано. Позбавлення права дитини на гру стимулює її дорослішання. А недоросле осмислення екзистенційних питань може призвести до серйозних наслідків.

У вступі спеціальної доповіді «Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні», підготовленої за результатами багаторічного системного моніторингу всього комплексу питань, пов'язаних із дотриманням та захистом прав і свобод дитини, зокрема аналізу численних звернень до Уповноваженого з прав людини, у тому числі безпосередньо від дітей, йдеться про те, що «Конвенція ратифікована майже усіма країнами світу, окрім США та Сомалі. **Україна одна з перших серед країн-членів ООН ратифікувала Конвенцію про права дитини 27 лютого 1991 р.** Таким чином, наша держава визнала, що діти залежно від віку, психічного й фізичного розвитку є особливо уразливими, і тому потребують спеціального постійного догляду і захисту, а також узяла на себе низку зобов'язань у межах Конвенції, зокрема здійснити реформування законодавства відповідно до міжнародних стандартів. З часу запровадження в Україні інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини моніторинг стану дотримання прав дитини завжди був предметом особливої уваги і турботи Уповноваженого. **«Права людини починаються з прав дитини»** – ця філософія є правилом роботи інституції українського Омбудсмена. Щорічна доповідь Омбудсмена містить аналіз дотримання прав і свобод дитини» [4, 3–4].

Науковці Київського інституту проблем управління імені Горшеніна провели дослідження на тему «Чи захищені права дитини в Україні?». Згідно з даними дослідження, більше половини українців (53,6 %) вважають, що права дітей в Україні не захищені. З них – 34,1 % відповіли «Швидше ні» на це питання, «Точно ні» – 19,5 %. Близько третини опитаних (36,2 %) дотримуються протилежної точки зору. З них – 32,8 % відповіли на питання, чи захищені в Україні права дитини, «Швидше так», а 3,4 % – «Точно так». Важко відповісти на це запитання кожному десятому українцю (10,2 %) [3].

Наприклад, Н.О. Шевцова провела анкетування серед батьків стосовно дотримання ними прав дитини, результати якого свідчать, що позбавлення свободи рухів, яке відноситься до базових фізичних потреб дитини, переважною більшістю батьків (85 %) не сприймається як порушення її прав, тоді як 21 % розуміють, що приниження гідності дитини може призвести до серйозних психічних наслідків: комплексу неповноцінності, зниження самооцінки, пригніченості особистості, озлобленості, замкнутості, боязкості. Вони згодні з тим, що фізичні й психічні форми покарання неприйнятні. Однак серед цих батьків досить значна частина застосовує такі покарання. Відіграє тут роль і їх власний досвід: з ними в дитинстві надходили точно так само і, на їх думку, це не принесло їм шкоди [6].

Міжнародна асоціація із захисту прав дитини на гру (ІРА) була заснована в 1961 р., щоб засвідчити виключне право дитини на гру, а також підтримувати і відстоювати Декларацією Прав Дитини, прийнятій ООН в 1959 р., а потім замінену її Конвенцією про права дитини 1989 р. ІРА – це професійна організація, що включає широкий спектр спеціалістів, а також інших зацікавлених осіб, у тому числі архітекторів, ландшафтних архітекторів, педагогів з фізичного виховання, педагогів із мистецтва, вчителів, соціальних робітників, фахівців із соціального забезпечення дитини, планувальників міських забудов, педіатрів, професіоналів у напрямі паркового господарства та зон відпочинку і, насамкінець, батьків. ІРА багатьма способами активно підтримує право дитини на гру. В 1977 р. у порядку підготовки до проголошеного Міжнародним роком дитини 1979 р. опублікувала Декларацію права дитини на гру (1979/1990). Переглянутий варіант (1990) цієї Декларації присвячений роз'ясненню 31-ї статті Конвенції, а також місії ІРА, що полягає в захисті права дитини на гру. В ньому заявлено, що діти – фундамент майбутнього, а гра – невід'ємна його частина:

- грали і грають діти у різних культурах і у всі часи;
- так само як базові потреби в харчуванні, здоров'ї, безпеці та освіті життєво необхідні для розвитку потенціалу будь-якої дитини;
- засіб спілкування і самовираження, що об'єднує думку і дію; гра надає задоволеності та успіху;
- інстинктивна, довільна і спонтанна;
- допомагає дітям розвиватися фізично, інтелектуально, емоційно та соціально;
- спосіб вчитися жити, а не просто витраті часу [2].

З 1961 р. кожні три роки відбувається міжнародна конференція, присвячена тому чи іншому аспекту проблеми гри. Дві останні конферен-

ції (2008, Гонконг «Гра в мінливому світі» (Hong Kong «Play in a Changing World»); 2011, Кардіфф «Гра в майбутньому – виживання і процвітання» (Cardiff «Playing into the Future – Surviving and Thriving»)) за заявленими темами можна інтерпретувати як такі, що були присвячені грі в глобалізованому світі. XIX Міжнародна конференція пройде в 2014 р. у Стамбулі.

Наразі точиться дискусія щодо невиконання країнами-учасницями прав дитини на гру навколо слабкого обґрунтування статті 31, неясності ігрового поля. Готується Загальний Коментар, в якому буде визначено всі елементи статті 31, усунуто слабкі місця і пояснено значення гри в зростанні й розвитку дітей та її вплив на загальне дитяче благополуччя. У ньому (приблизно на 20 сторінках) будуть окреслені проблеми і шляхи їх усунення. На конференції будуть висвітлюватися такі питання: причини неприйняття (нерозуміння) дорослими всієї важливості гри (особливо тієї, яка знаходиться під заступництвом самих дітей), нестача ігрового простору, надмірний тиск для досягнення успіхів у навчанні, втягнення у структуроване і заздалегідь заплановане дозвілля, а ще поодинокість випадків залучення дітей до планування гри. Увага також буде приділена групам дітей, що потребують особливої уваги з метою реалізації їх прав відповідно до статті 31. Діти-інваліди, дівчатка, діти в установах, працюючі діти і діти у злиднях – ось неповний список прикладів.

Утім найбільший позитив полягає в тому, що Загальний Коментар також надає детальну розробку конкретних заходів, які уряди мають вжити, щоб гарантувати виконання всіх положень статті 31.

Таким чином, Міжнародна асоціація із захисту прав дитини на гру намагається консолідувати зусилля фахівців різних країн з метою недопущення ігрового нігілізму, який у глобалізованому світі лише прогресує. Асоціація провадить дії з підвищення аксіологічної оцінки гри, тлумачення її важливості, спираючись на солідні емпіричні дослідження, закликає бути небайдужими і сприяти здоровій дитячій грі.

Роботу виконано згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. за темою 3.1 «Вдосконалення програмно-нормативних засад фізичного виховання в навчальних закладах» (номер держреєстрації 0111U001733).

**Мета дослідження** – аргументувати, спираючись на дані анкетування, нагальність потреби в ігровому переважанні фізичної культури.

**Методи дослідження:** теоретичні – аналіз і синтез наукової літератури; сходження від конкретного до абстрактного, феноменологічна редукція; емпіричні – соціологічне анкетування.

Таблиця 1 – Ставлення школярів та студентів до ігрового у фізичній культурі, %

Відповідь	Школярі, клас						Студенти, курс					
	6-й	8-й	9-й		10-й		I		II		III	
			Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д
<b>Чи хотіли б Ви свободи у виборі ігор на уроках фізичної культури?</b>												
Ні	4,3	9,1	–	–	4,5	8,3	4,1	–	5,4	–	10,5	12,5
Так, це було б доречно	73,9	63,6	33,3	77,8	40,9	50	71,4	88,5	78,9	57,1	73,7	62,5
Все влаштовує	21,8	27,3	66,7	22,2	54,6	41,7	24,5	11,5	15,8	42,9	15,8	25
<b>Чи хотіли б Ви, щоб уроки фізичної культури були більш ігровими?</b>												
Навіть не знаю	13,1	13,6	11,1	33,3	22,7	33,3	14,3	11,5	–	14,3	5,3	12,5
Так	82,6	77,3	88,9	55,6	77,3	58,3	75,5	84,6	100	85,7	78,9	87,5
Ні	4,3	9,1	–	11,1	–	8,4	10,2	3,9	–	–	15,8	–
<b>Чи хотіли б Ви користуватися правом на гру під час навчального процесу (наприклад, присвячувати будь-який урок фізкультури протягом тижня лише іграм)?</b>												
Так	65,2	68,2	44,4	77,8	36,4	25	67,4	84,6	89,5	85,7	73,7	75
Мені байдуже	26,1	27,3	44,5	22,2	45,5	50	16,3	7,7	10,5	14,3	10,5	25
Ні	8,7	4,5	11,1	–	18,1	25	16,3	7,7	–	–	15,8	–

**Результати дослідження та їх обговорення.** З метою доведення, що фізична культура потребує саме ігрового переозначення, безпосередньо виходитимемо з отриманих суб'єктивних оцінок (побажань) самої молоді. Наразі це досить популярна тенденція, оскільки з педагогічної точки зору, виключається авторитаризм і дотримується принцип гуманістичної парадигми, а з позицій фізкультурно-спортивної науки враховуються ціннісно-потребово-мотиваційна сфера особистості. Коротка ідейна аргументація на користь повернення до гри розгортатиметься у двох напрямках: перший – встановлення ігрового сущого у фізичній культурі, тобто чи хоче більше ігрового сучасна молодь у фізичній культурі?; другий – роль вчителя як творця ігрової сакральності.

Для вирішення цих векторних завдань було розроблено анкету «Ставлення до гри як соціокультурного феномену». У дослідженні взяли участь київські школярі (школа № 20) та студенти (НУФВСУ). У таблиці 1 подано результати анкетування щодо ставлення молоді до ігрового у фізичній культурі (перший напрям).

За даними таблиці 1 видно, що переважна більшість учнівської і студентської молоді хотіли б, щоб уроки фізичної культури за наповненням були більш ігровими і вони могли б користуватися цим правом на гру в навчальному процесі. За гендером встановлено, що хлопці цього прагнуть куди більше, аніж дівчата. Стосовно свободи у виборі ігор, то помічаємо молодіжне бажання і це прибрати до свої рук. Стриманість у схвальних відповідях характерна для хлопців, тоді як дівчата хочуть обирати ігровий зміст уроку. Ажіотаж у свободі вибору гри видається не таким вже й дру-

горядним. Очевидно, проблема в тому, що вчителі ігнорують програму на варіативних модулях, а продовжують працювати за старою схемою. Тоді б проблему вибору було б вирішено, адже учні попередньо б обирали той вид рухової активності, який найбільш до вподоби, ці питання стосувалися б організації та проведення уроків фізичної культури на ігровому тлі.

Другий напрям торкатиметься особистості вчителя і його майстерності керувати грою й організувати її як сакральне дійство (табл. 2).

За даними таблиці 2 встановлено, що вік учнів і особистість вчителя визначають сакральність гри. Зокрема в 6-му класі перевалює за 90 % схвальних відповідей на адресу вчителя, він для них – найкращий гравець, присутність якого лише підбурює до гри, робить її цікавішою і серйознішою. Втім вже з 8-го класу ситуація змінюється і вчитель як найкращий гравець втрачає позиції, хоча його присутність як гравця має заохочувальний характер до рухової діяльності. Це пояснюється тим, що вчитель починає займати позицію «по іншу сторону барикади» і з моменту розмежування гри «для нас» і гри «для вас» урок втрачає священний статус, адже учні вбачають в учителі ремісника, а не гравця. Можливо, це черговий збіг обставин, але саме на цей період (після 6-го класу) фізична культура починає втрачати ціннісні пріоритети і відходить на задвірки в учнівській ієрархії предметів, що проявляється зниженням інтересу до фізичної культури і секуляризацією особистості вчителя.

У школі вчитель фізичної культури повинен бути найкращим гравцем, тоді він буде тією іскрою, яка розпалюватиме ігровий інстинкт, він не дозволить переключатися з кінестезійних на вірту-

Таблиця 2 – Оцінювання школярами і студентами впливу вчителя фізичної культури на сакральність гри, %

Відповідь	Школярі, клас						Студенти, курс					
	6-й	8-й	9-й		10-й		I		II		III	
			Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д
<b>Чи цікавіше грається на уроці фізичної культури, коли участь у грі бере вчитель?</b>												
Навіть не знаю	–	13,6	22,2	33,3	18,2	33,3	10,2	11,5	5,3	14,3	21,1	–
Так	95,7	50	77,8	66,7	77,3	50	79,6	69,2	78,9	57,1	57,8	62,5
Ні	4,3	36,4	–	–	4,5	16,7	10,2	19,3	15,8	28,6	21,1	37,5
<b>Чи сприймається (сприймалася) Вами гра серйозніше, коли в ній бере участь вчитель?</b>												
Навіть не знаю	8,7	9,1	33,3	–	22,7	41,7	14,3	7,7	5,3	28,6	10,5	12,5
Так	91,3	63,6	55,6	77,8	68,2	50	46,9	57,7	78,9	57,1	79	50
Ні	–	27,3	11,1	22,2	9,1	8,3	38,8	34,6	15,8	14,3	10,5	37,5
<b>Чи вважаєте (вважали) Ви вчителя фізичної культури найкращим гравцем?</b>												
Навіть не знаю	–	31,8	33,3	–	13,6	16,7	28,6	15,4	26,3	42,9	15,8	12,5
Так	95,7	45,5	66,7	66,7	77,3	58,3	26,5	42,3	31,6	42,9	57,9	62,5
Ні	4,3	22,7	–	33,3	9,1	25	44,9	42,3	42,1	14,2	26,3	25

альні ігри. Доречно згадати вітчизняних педагогів В. О. Сухомлинського, А. С. Макаренка, які виводили ігровий формі в педагогічному процесі провідне місце. Особливо хочеться відмітити російського педагога В. Г. Марца, який присвятив усе своє коротке (28 років), але досить плідне життя грі. За його ініціативи навіть було організовано і відкрито науково-педагогічний інститут з вивчення дитячої гри і свят (існував в 1921–1922 рр.), яким він і керував. Він був найкращим дитячим другом, який наповнював похмурі тогочасні дитячі будні святковим ігровим началом [5]. Вчений працював у фізкультурно-спортивній галузі і є взірцевим педагогом, який затребуваний завжди. Такий педагог-митець фізичної культури не менш, аніж тоді потрібен сучасним учням.

**Висновки.** Проведене дослідження підтверджує доцільність перегляду підходів у змістовій організації фізичного виховання. Учнівська молодь дала схвальну відповідь і виявила бажання,

щоб фізична культура була більш ігровою, не лише тому, що так було поставлене питання, а тому, бажання до гри лежить на інстинктивній «платформі», якій час від часу характерно рухатися. Більшість учнів (як теперішніх, так і колишніх) хотіли б користуватися у процесі фізичного виховання правом на гру, мати свободу у виборі ігор, та й взагалі, щоб зміст був наповнений грою.

Наразі фахівці фізкультурно-спортивної галузі намагаються подолати кризу, яка вирує в галузі і взяти напрямок на врахування ціннісно-потребово-мотиваційної сфери учнівської молоді. Зокрема, під керівництвом Т. Ю. Круцевич розроблено програму з фізичної культури для учнів середньої школи з варіативними модулями, яка ґрунтується на врахуванні побажань учнів до видів рухової активності при формуванні у них бажання до гри «тіловиховання», тобто певною мірою дати їм те, чого вони хочуть від фізичної культури – більше ігрового.

## Література

1. *Большая олимпийская энциклопедия*: в 2 т. / сост. В.Л. Штейнбах. – М.: Олимпия Пресс, 2006. – Т. 2. О-Я. – 968 с.
2. *Гаддеми Марси*. Слово в защиту права ребенка на игру / Марси Гаддеми, Том Джембор, Робин Мур // *Игра со всех сторон* (книга о том, как играют дети и прочие люди) / пер. с англ. – М.: Прагматика культуры, 2003. – С. 360–361.
3. *Распространено ли в Украине насилие над детьми* (опрос) [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://compromat.ua/ru/16/44892/index.html>.
4. *Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні*. Спеціальна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (до 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини. – К., 2010. – 228 с.
5. *Стенограмма совещания в НИИ теории и истории педагогики, посвященного памяти Владимира Георгиевича Марца* // *Теория и история игры* / отв. ред. В. М. Григорьев, С. В. Григорьев. – М.: ОДИ-International, 2002. – Вып. 2. – С. 44–57.

6. Шевцова Н. О направлениях работы дошкольных учебных заведений по охране, защите и реализации прав детей / Н. О. Шевцова. – Симферополь, 2010. – [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/shevcova.pdf>.

## References

---

1. *Big Olympic encyclopedia*: 2 vol. / author-composer V. L. Shteinbakh. – Moscow: Olympia Press, 2006. – Vol. 2. О-Ya. – 968 p.

2. *Guddemi M.* The word in a defense of the right of the child on game / M. Guddemi, T. Jambor, R. Moore // *Game in all dimensions (the book how children and other people play)* / transl. from english. – Moscow: Pragmatika kultury, 2003. – P. 360–361.

3. *Whether the violence over children is widespread in Ukraine (poll)* [Electronic resource] // Access mode: <http://compromat.ua/ru/16/44892/index.html>.

4. *State of observance and defense of the rights of the child in Ukraine.* The special report of the representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on human rights (to the 20 anniversary of ratification of the Convention of the UN on the rights of the child by Ukraine. –Kyiv, 2010. – 228 p.

5. *The shorthand report from the meeting in Scientific research institute of the theory and history of the pedagogics, devoted to the memory of Vladimir Georgiyevich Marts / Theory and history of the game*; ed. by V. M. Grigoriev, S. V. Grigoriev. – Moscow: ODI-International, 2002. – Issue 2. – P. 44–57.

6. *Shevtsova N. O.* On the directions of preschool educational institutions work on protection, defense and realization of the children's rights / N. O. Shevtsova. – Simferopol, 2010. – [Electronic resource] // Access mode: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/shevcova.pdf>.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ  
aspirantnufws@rambler.ru

Надійшла 8.04.2013